

Valamit elindított

Barátaim,
remélnünk kell, hogy elmúltak azok az idők, amikor a politikai akaratnyilvánításnak nem volt más tere ebben az országban, csak a temető, s a politikai megszólalásra nem nyílt más alkalom, csak a nemzet halottainak búcsúztatása. Donáth Ferenc ravatálánál mégis politikáról kell beszélnünk, mert ez volt barátunk életének meghatározó szenvedélye. Politikán nem a kormányzás mesterségét értve, hanem soha véget nem érő küzdelmet azért, hogy a kormányzottak kezükbe vehessék sorsuk irányítását.

Donáth Ferenc pályájának csúcspontja az 1956-os esztendő; erről a magaslatról láthatjuk be a megelőző s a későbbi stációkat. Az október 23-ának éjszakáján kirobbanó felkelés, akárcsak az egész kormányzó pártot, sőt, magát a felkelt népet is, készületlenül éri. Mégis, pontosan tudja, kivel kell közösséget vállalnia. Azt kívánja, hogy pártja ismerje el a felkelést a magyar nép jogos megmozdulásának, s tegye magáévá az utca fő követeléseit: függetlenség és egyenjogúság az ország külső viszonyaiban, a dolgozók önkormányzata a munkahelyeken és a közigazgatásban, képviseleti demokrácia az államvezetésben. A 23-a utáni napokban szakít az MDP központi vezetőségével, mert az ellenforradalmi lázadásnak minősíti a népfelkelést. Az MDP feloszlata után már a forradalmi jelszavakkal azonosuló új párt vezetésében van, de elégedetlen az MSZMP alapító nyilatkozatával is: azt szeretné, ha a kommunisták az Egyetemi Forradalmi Diákbizottság, az Értelmiség Forradalmi Bizottsága s a többi alulról létrejött, szocialista irányzatú összerv szövetségeként szerveznék újjá a soraikat.

Mint annyian mások, ő is napról napra, óráról órára fejlődik, együtt a forradalommal. Október–novemberi döntéseit azonban nem valamiféle hirtelen, előzmények nélküli konverzió sugallja. Donáth Ferenc ahhoz a kommunista értelmiségi nemzedékhez tartozik, amelynek alakító politikai tapasztalata a Komintern VII. kongresszusán meghirdetett antifasiszta népfront. Fiatal emberként a magyarság megmentésének ügyét, a földre éhes parasztság ügyét, a politikai demokrácia ügyét vállaló kommunista párt katonájának tudja magát. Azonban ne feledjük: a népfront-politika nem alulról fölfelé hódította meg a magyar kommunista mozgalmat. Leglelkesebb hívei is zokszó nélkül alávetették magukat a pártvezetés utasításainak. Így történhetett meg, hogy Donáth Ferenc és társai, a márciusi-frontos kommunisták, 1945 után nem szegültek szembe Rákosiék szalámi-taktikájával, hogy fegyelmezetten közreműködtek a hatalmi gépezet létrehozásában, amely azután őket magukat is legázolta. Hamis volna a tiszteletadás, ha a gyász órájában hallgatnánk barátunk életének e komor szakaszáról. S épp a legfontosabbat nem tudnánk kimondani. Mert Donáth Ferenc testi és lelki gyötrelmek árán váltotta meg a tanulságot, amit mi már készen kaptunk az ő nemzedékétől: nincs olyan eszme, amelynek szolgálatában elhallgattathatnánk szuverén lelkiismeretünket, nincs olyan párt, amely joggal helyezhetné magát a mindenkire kötelező törvények fölébe.

Amikor Rákosi börtönéből kiszabadult, Donáth Ferenc még kommunista volt, de már nem ugyanolyan, mint a letartóztatása előtt. S így szó sem lehetett róla, hogy az 1956-os népfölkelés elfogadását utólag taktikai manőverre minősítse vissza. Lett volna módja elkerülni az újabb bebörtönöztetést. Nem élt a lehetőséggel. Egy idő után visszatérhetett volna a hivatalos közéletbe. Nem tette. Ő, akit a politikai szenvedély éltetett, inkább visszavonult a politikától, semhogy 1956 hagyományával szembekegyeljen.

Csak a 70-es évek utolsó harmadában gondol ismét politikai szerepvállalásra, amikor egy újfajta, független nyilvánosság szerveződni kezd. 1977 januárjában aláírja a Charta 77-nek küldött üzenetet. 1982. augusztus 30-án ott van a Bem-szobornál. 1983-ban egyik kezdeményezője a Duray Miklós szabadon bocsájtását követelő nyilatkozatnak. 1984-ben a Vízlépcső megépítése elleni

felhívás kibocsátói között találjuk, 1985-ben a népszavazást kérők között. Legjelentősebb tetteiként azonban a Bibó Emlékkönyv szerkesztő bizottságának vezetését s a Monori Tanácskozás megszervezését kell említenünk. Ami mindjárt arra figyelmeztet bennünket, hogy életének utolsó éveiben Donáth Ferenc nem egy bizonyos politikai csoport vezéralakja volt. Rendkívüli tekintélyét egy más, egészen egyedülálló feladatra mozgósította: a különböző mozgalmak és áramlatok s a maguk útját járó egyének közötti közvetítésre, kapcsolatteremtésre. A legsürgetőbbnek azt tartotta, hogy létrejöjjön a párbeszéd az ország ébredező demokratikus erői között.

Ezzel is egy olyan hagyományt vitt tovább, amelyet történelmünkben az 1956-os év foglalt össze. Azt a gondolatot ugyanis, hogy a demokráciáért, a nemzeti megmaradásért és az ország gazdasági fölemelkedéséért vívott küzdelem nem választható szét. Nem lehetséges demokratikus mozgalom, amely nem vállalja a magyarság gondjait, nem lehetséges nemzeti megújulás, amely nem vállalja a demokrácia ügyét, és nem lehetséges hatékonyan működő gazdaság egy olyan politikai környezetben, amely se nem demokratikus, se nem nemzeti. Ennek a makacs kitartással képviselt gondolatnak, s nem csupán Donáth Ferenc személyes tekintélyének, bölcs tapintatának és kiegyenlítő, kompromisszum-kedvelő alkatának tudható be barátunk nem mindennapos képessége, hogy kapcsolódási pontokat teremtsen a népi mozgalom és az emberi jogi ellenzék, s kissé távolabb a radikális gazdasági reformerek között.

Azt hiszem, élete alkonyán elégedett ember volt. Nem remélhette ugyan, hogy megvalósulni látja férfikora eszményeit, de nem is volt arra kárhoztatva, hogy a múlt emlékét ápolja a távoli jövő számára. Valamit elindított, s ezzel a meghosszabbítással lekerekítette a maga életművét. Szeretném mindig annak a boldog embernek látni, aki a Monori Tanácskozás zárszavának elmondása után volt, kevéssel azelőtt, hogy a végzetes betegség ledöntötte a lábáról.

Ezekben a napokban azt mondta róla valaki: úgy élt közöttünk, mint a pátriárka szerteágazó nagycsaládjának közepén. Való igaz, mindannyiunkkal törődött, nemcsak nyilvános cselekedeteinket tartotta számon, de magánéleti gondjainkat és örömeinket is; még fiaink-lányaink gyermekbetegségeit is a szívére

vette. Nehéz lesz nélküle, hogy nem járulhatunk többé hozzá okos tanácsért, szeretetteljes biztatásért. S kétszeresen nehéz lesz, mert nemcsak a betölthetetlen úrt hagyta maga után, hanem egy feladatot is. Most kell elválnia, megmarad-e nélküle is az a vitázó, de kölcsönös türelmen és megértésen nyugvó kapcsolat, amely az ő személyéhez kötődve kezdett kialakulni a demokratikus szellemű magyar értelmiség különböző irányzatai között. Ha megmarad, atyai barátunknak valóban sikerült beteljesítenie politikai életútját.

Nyugodjék békében.